

Rolul bibliotecii universitare în eficientizarea utilizării resurselor electronice

Dr. Agnes Erich

Facultatea de Științe Umaniste,
Universitatea Valahia din Târgoviște
E-mail: agnes_erich@yahoo.com

Dr. Agnes Erich este conferențiar în cadrul Facultății de Științe Umaniste de la Universitatea Valahia din Târgoviște, precum și Director al Bibliotecii Județene "I. H. Rădulescu" Dâmbovița. Predă cursuri de istoria scrisului, cărții și tiparului, istoria literaturii române vechi, metodologia cercetării în științele umaniste. Domeniile de cercetare predilectate: carte veche bibliofilă, e-learning.

Rezumat

Prin subiectul abordat în lucrarea de față ne propunem să subliniem rolul crucial pe care îl joacă biblioteca universitară în facilitarea, din perspectiva noilor tehnologii informaționale și comunicaționale, accesului la resursele electronice. Vreme îndelungată s-a considerat, chiar în mediul academic, că Internet-ul va înlocui biblioteca și că nu o să mai fie necesară cheltuirea unor sume importante de bani pentru achiziționarea resurselor informaționale. Lucru infirmat în ultimii ani când s-a demonstrat că nu toate informațiile accesibile pe net sunt gratuite și pertinente și că utilizatorii trebuie să dețină unele abilități legate de cultura informației pentru a fi capabili să stăpânească informația și să o utilizeze într-un mod eficient. În acest context vom încerca să identificăm factorii care conduc la necesitatea utilizării resurselor electronice, vom analiza rolul pe care îl joacă biblioteca universitară în eficientizarea accesului la acest tip de resurse, implicit instruirea utilizatorilor, vom sugera modalități de colaborare între cadrele didactice universitare și bibliotecari etc. Din punct de vedere managerial vom analiza câteva aspecte importante de care trebuie să se țină seama în luarea deciziei de a achiziționa sau nu o resursă electronică: selecția, tipul de achiziție, legalitatea, monitorizarea utilizării etc. Dacă investiția în tehnologie este crucială, la fel de

importantă este investiția în oameni. Într-o instituție academică ar trebui ca toți să cunoască să utilizeze un computer, să fie capabili să-și găsească informația necesară dar, în același timp, să o și evalueze din punctul de vedere al cerințelor informaționale proprii. Însă, practica a demonstrat că lucrurile nu stau tocmai așa, și aici intervine specialistul în informare și documentare care trebuie să își asume rolul de trainer. Acesta trebuie să conștientizeze în primul rând că nu toți utilizatorii au aceleași nevoi informaționale. De aici și strategiile adoptate de training care trebuie să fie diferențiate, în funcție de tipul de beneficiar: cadre didactice, cercetători, studenți, bibliotecari. Rolul bibliotecii universitare nu se rezumă doar la aspectele legate de training, ci și de acces la Internet, selecție și administrare resurse electronice (conținutul resursei să vină în sprijinul programelor educaționale, costuri, modalitatea de accesare și arhivare etc.), asistență tehnologică, integrarea surselor tradiționale cu cele electronice, monitorizare și evaluare (cine, când și cum le utilizează). În concluzie biblioteca universitară necesită fonduri, personal specializat și suportul autorității tutelare pentru a-și putea îndeplini rolul de intermediar informațional în societatea informațională.

Cuvinte cheie: resurse electronice, management informațional, cultura informației, biblioteca universitară

Introducere

Prin subiectul abordat în lucrarea de față ne propunem să subliniem rolul crucial pe care îl joacă biblioteca universitară în facilitarea, din perspectiva noilor tehnologii informaționale și comunicaționale, accesului la resursele electronice.

Valoarea unei biblioteci, indiferent de tipul acesteia, constă nu numai în diversitatea și bogăția colecțiilor sale, ci și în gradul de valorificare a potențialului lor informațional, întrucât misiunea oricărei biblioteci este aceea de a face posibil accesul rapid și eficient al utilizatorilor la informații pe orice tip de suport. În societatea bazată pe cunoaștere funcția informativă a bibliotecii a devenit una dintre cele mai importante, informația devenind factorul decisiv și principal de dezvoltare în toate domeniile cunoașterii. (1)

În contextul actual, când se produc modificări tot mai importante la nivelul învățământului în general și al celui superior, în special, iar stăpânirea informației devine o cerință din ce în ce mai stringentă, un rol esențial în evaluarea acesteia revine bibliotecilor universitare care, transformând serviciile și procesele tradiționale prin adoptarea noilor tehnologii informaționale și comunicaționale, și-au transformat funcția principală, de depozitar al cunoașterii, într-una de transmitere a acesteia prin noile mijloace.

Factorii care influențează utilizarea resurselor electronice în bibliotecă

Resursele electronice reprezintă suportul logistic pentru prestarea serviciilor electronice, servicii oferite prin intermediul tehnologiilor comunicaționale. Avantajele care decurg din oferirea acestor servicii sunt intrinsec legate de rapiditatea accesării informației prin eliminarea barierelor legate de spațiu și timp. Serviciile electronice care pot fi oferite de către o bibliotecă universitară sunt: acces la cataloagele on line, acces la bazele de date on-line, servicii de referințe prin e-mail, acces la Internet etc.

Rolul pe care îl joacă biblioteca universitară în eficientizarea accesului la acest tip de resurse este unul foarte important. Însă, trebuie avut în vedere și influența anumitor factori care conduc la eficientizarea utilizării resurselor electronice: tehnologia, costurile, managementul, trainingul, conținutul, suportul informațional.

În ceea ce privește tehnologia, conexiunea la Internet trebuie să fie una performantă deoarece resursele electronice necesită ușurință în accesare (linie închiriată, conexiune prin satelit, conexiune Wireless, lățime suficientă de bandă digitală). Acest lucru nu poate fi realizat decât dacă se fac investiții în infrastructură și tehnologie. Adeseori aceste aspecte mai sus menționate sunt ignorate, situație în care factorii responsabili trebuie informați de necesitatea investițiilor de acest gen. Echipamentele hardware (calculatoare, imprimante, scannere etc.) trebuie să fie ținute în actualitate, fiind recomandat 1 calculator la 10 studenți. Deci, costurile implică investiții în infrastructură: rețea, hardware, software; cheltuieli legate de mentenanță: reparații, asigurări, înlocuiri, update-uri; abonamente la baze de date on line; cheltuieli de salarizare a personalului (menținerea personalului tehnic de multe ori înseamnă a plăti mai mult), de training pentru personal și utilizatori (computer literacy, information literacy, library literacy). Este necesar ca toate aceste cheltuieli să fie prevăzute în buget pentru a nu ne confrunța cu situația neplăcută de a nu avea alocate fondurile necesare. De exemplu, în momentul în care gândim să achiziționăm un calculator trebuie să avem în vedere că acesta are un preț la cumpărare la care se adaugă reparațiile și actualizările. De asemenea, calculatoarele ar trebui înlocuite definitiv la cinci ani.

Problemele legate de management se referă la selecția și procedura de achiziție a resurselor electronice, la implicațiile legale și la organizarea informației. În prezent sunt disponibile diverse moduri de acces pentru resursele electronice, deci nu mai este atât de simplu ca în cazul

documentelor tradiționale deoarece există editori și agregatori diverși. Accesul poate fi full text (on line sau la livrarea documentului) sau prin abonare anuală, cu mențiunea că în fiecare an abonamentul trebuie reevaluat. Implicațiile legale se referă la aspectele legate de copyright și licență care limitează accesul. În acest sens avem în vedere că există utilizatori care nu au licență și trebuie să gândim o modalitate de accesare, precum și faptul că unii editori interzic descărcarea întregului articol. În ceea ce privește organizarea informației, în primul rând trebuie să știm ce este disponibil pe piața informației și ce este relevant pentru nevoile noastre informaționale. Existența unor ghiduri de utilizare a acestora ar fi un plus care să ne convingă să achiziționăm resursa respectivă, precum și modalitatea de menținere a accesului, dacă ne hotărâm să nu mai achiziționăm resursa respectivă (arhivarea). Statistica utilizării resurselor electronice ne oferă informații importante pentru un bun management, în sensul că putem aprecia ce este convenabil de cumpărat sau dacă ar fi mai economic un împrumut interbibliotecar sau achiziționarea de articole singulare.

Aspectele legate de training se referă la toate categoriile de utilizatori ai bibliotecii: studenți, masteranzi, doctoranzi, cadre didactice, cercetători, bibliotecari pentru care trebuie adoptate strategii diferite. Aceștia trebuie să știe:

- Cum să utilizeze un calculator
- Să conștientizeze la ce tipuri de resurse are acces universitatea
- Cum să găsească sursele informaționale relevante

Observăm că investiția în tehnologie cere și investiție în oameni. În cazul studenților și doctoranzilor este necesară parcurgerea unui curs de cultura informației (information literacy) care să-i facă capabili a se descurca în multitudinea de informații disponibile. Cadrele didactice și cercetătorii sunt interesați de noutățile în domeniul lor de interes, astfel că ar fi utilă o informare a acestora privind noile achiziții. Bibliotecarii, ca și intermediari între diversele tipuri de utilizatori și resursele electronice, sunt obligați în a se perfecționa continuu în ceea ce privește diferitele moduri de acces la informație. Lipsa cunoștințelor privind noile tehnologii, lipsa fondurilor pentru achiziționarea resurselor și serviciilor on line conduc la limitarea utilizării acestora, de aceea trainingul este un aspect de care trebuie să se țină seama în politica managerială a instituțiilor de învățământ superior.

Conținutul resurselor electronice poate proveni din cărți electronice, periodice on line sau repositories (depozite) instituționale. De asemenea, ar

fi util să se asigure accesul și la resursele electronice aparținând unor țări mai puțin dezvoltate cum ar fi SCIPPO (Scientific Publishing and Information Online) sau SciELO (2) (Scientific Electronic Library On line). Un depozit instituțional important este cel al Bibliotecii Centrale Universitare București care cuprinde articole ale cadrelor didactice din Universitatea București; teze de doctorat susținute în cadrul Universității București; disertații master ale studenților din Universitatea București; lucrări editate în cadrul Bibliotecii Centrale Universitare București.

Suportul informațional este oferit atât de mediul tradițional cât și de cel electronic. Colecțiile printate sunt încă importante în mediul universitar datorită ușurinței în utilizare și pentru că nu solicită utilizarea unor tehnologii. Colecțiile electronice, în schimb, necesită utilizarea tehnologiei, costuri, training dar și posibilitatea arhivării electronice.

Rolul bibliotecii universitare în furnizarea de soluții

Vreme îndelungată s-a considerat, chiar în mediul academic, că Internet-ul va înlocui biblioteca și că nu o să mai fie necesară cheltuirea unor sume importante de bani pentru achiziționarea resurselor informaționale. Lucru infirmat în ultimii ani când s-a demonstrat că nu toate informațiile accesibile pe net sunt gratuite și pertinente și că utilizatorii trebuie să dețină unele abilități legate de cultura informației pentru a fi capabili să stăpânească informația și să o utilizeze într-un mod eficient.

Ideea de cultura informației are în vedere următoarele (3):

- **deprinderi IT** care se referă la cunoștințe și abilități care permit unui individ să se orienteze în sistemele de căutare din bazele de date și cum să primească un rezultat al căutării. De asemenea, se referă la cunoașterea și utilizarea unui sistem de calcul.
- **deprinderi de utilizare a bibliotecii** în sensul de abilități de găsimă eficientă a informațiilor prin intermediul instrumentelor puse la dispoziție de bibliotecă: cataloage clasice, cataloage on line, baze de date, surse web etc.
- **deprinderi informaționale.** Acest concept cel mai des este echivalat cu cultura informațională. În special el se bazează pe procesul intelectual al folosirii informației. Însă deprinderile în acest sens nu sunt aplicabile doar în bibliotecă, ci sunt mai mult orientate spre informație decât spre bibliotecă. Cea mai reprezentativă taxonomie a deprinderilor informaționale este așa

numita „Big 6 Skills” (4): Definirea problemei (determinarea naturii problemei); Strategiile de cercetare (determinarea tipurilor de surse și strategii de găsimă a informației); Localizarea și accesarea informației (găsimă surselor și depistarea informației necesare); Folosirea informației; Sinteza (structurarea, integrarea informației în scopul satisfacerii cât mai depline a necesității informaționale); Evaluarea. De exemplu, utilizarea surselor electronice disponibile în mediul Internet nu este lipsită de risc. Folosirea responsabilă a noilor medii de informare, cere ca utilizatorii să aibă niște instrumente adecvate și cunoștințe pentru a fi capabili să selecteze și să filtreze informația.

Biblioteca universitară este departamentul care asistă activitatea educațională și de cercetare la nivel de universitate, însă o serie de probleme tehnologice nu pot fi acoperite de bibliotecă ci numai în colaborare cu departamentul de tehnologia informației. Accesul la Internet și calculatoare este esențial iar numărul celor din urmă trebuie să fie suficient precum și al perifericelor. Facilitățile țin de orarul de utilizare a calculatoarelor care trebuie să fie unul permisibil. Referitor la autentificare se cere restricționarea accesului la anumite materiale prin parole, precum și conservarea lățimii de bandă. Acolo unde există limitări de lățime de bandă, conservarea acesteia este necesară pentru a obține performanțe bune și pentru a eficientiza costurile (reducerea tehnicilor de căutarea aleatorie prin parcurgerea unor cursuri de regăsimă a informațiilor, reducerea dimensiunile fișierelor, nepartajați prea multor fișiere, descărcarea fișierelor pe timp de noapte).

În selecția resurselor electronice factorii decidenți vor ține seama de următoarele aspecte:

- Mediul on line este bine receptat?
- Se potrivește conținutul acestora nevoilor educaționale ale Universității?
- Care sunt costurile?
- Care modalitate de furnizare implică cele mai reduse costuri și este cea mai eficientă?
- Care sunt modalitățile de acordare a licențelor?
- Există posibilitatea arhivării?
- Jurnalul electronic este identic cu cel printat?
- Există link-uri către alte resurse?
- Există flexibilitate în căutarea în cadrul bazelor de date?
- Care este frecvența up-datării?

În momentul când s-au dat răspunsurile la întrebările de mai sus și acestea sunt conforme cu politica managerială în domeniul informării și documentării a universității se va alege modalitatea de achiziție a resurselor electronice care poate fi un abonament anual contractat de către instituție sau o achiziție partajată dacă instituția face parte dintr-un consorțiu. Un aspect deloc de neglijat este cel al monitorizării și evaluării care se poate realiza prin intermediul statisticilor care ne oferă informații referitoare la cine accesează resursele electronice, când și în ce mod. Astfel, putem afla care este costul pe articol descărcat și dacă poate fi mai economic de achiziționat doar articolele cele mai solicitate în locul întregului jurnal sau dacă s-ar putea face abonamente individuale, la anumite titluri. În schimb, dacă rezultatele statisticilor ne arată că utilizarea este una insuficientă, acest fapt ne spune că ori utilizatorii nu sunt informați ori există probleme de natură tehnologică.

Referitor la ghidarea către resursele electronice bibliotecarul este cel care este chemat să ușureze navigarea în noianul informațional. Acesta trebuie să ofere răspunsuri la întrebări de genul:

- La ce resurse on line are acces biblioteca?
- Care sunt cele mai adecvate resurse pentru o anumită nevoie informațională?
- Există portaluri de bibliotecă? (5)
- Acestea oferă link-uri către materiale care nu sunt disponibile în propria bibliotecă dar pot fi accesate în alte biblioteci?

De observat că bibliotecarul este indispensabil utilizatorului, fiind cel care conștientizează care sunt nevoile acestuia, care obține feed-back-ul de la aceștia și care are obligația de a transforma feed back-ul în servicii.

Prin funcția ei specifică, biblioteca universitară oferă accesul la informații în concordanță cu cerințele curriculare, asistând utilizatorii săi specifici în procesul de alfabetizare informațională dar și biblioteconomică. Datorită faptului că biblioteca trebuie să se adapteze continuu la noile servicii și produse, pe care este obligată să le ofere, și aspectele legate de cunoașterea a ceea ce înseamnă cultura informației au devenit din ce în ce mai necesare. Acest fapt este valabil atât pentru bibliotecari cât și pentru utilizatori care au devenit dependenți de resursele electronice de informare, ce facilitează munca de cercetare.

Parcurgând un asemenea curs utilizatorul va fi capabil a localiza, organiza, evalua și utiliza etic informația, combinând abilitățile tehnologice cu cele de cercetare. (6) Ceea ce este important de subliniat în acest context

este necesitatea implicării cadrelor didactice universitare în domeniul activității cu informația, trebuind să conștientizeze și să învețe să joace rolul principal în asigurarea culturii informației. Necunoașterea tipologiilor de documentare, a strategiilor și a tehnicilor de localizare a resurselor informaționale, precum și a formelor și a modului de diseminare a informațiilor, cunoașterea resurselor informaționale și localizarea lor, dar imposibilitatea de a le accesa sunt tot atâtea bariere în accesul la informație. Scopul culturii informaționale este acela de a furniza fiecărui individ un bagaj minim de cunoștințe care să-i permită să utilizeze informația, să aibă competențe diverse, toate acestea într-un context legat de resursele informaționale.

Noile tehnologii sunt cele care facilitează cunoașterea directă a informației de către utilizator. Pentru a găsi însă, într-un timp scurt, informația utilă unei cerințe particulare de informare este nevoie de o cultură informațională, de cunoașterea metodelor și tehnicilor de informare și documentare specifice noului mediu, de abilități de utilizare a noilor tehnologii. Însușirea și stăpânirea metodelor și tehnicilor de informare și documentare coroborate cu abilitățile specifice tehnologiilor și instrumentelor de lucru folosite reprezintă o condiție importantă în dezvoltarea culturii informaționale a utilizatorilor din spațiul universitar.

În spațiul universitar formarea documentară a devenit indispensabilă, luându-se în vedere pregătirea informațională diferită pe care o au studenții înscriși la anul I. În acest sens este necesară includerea în planurile de învățământ a unor ore de Cultura informației, deoarece marea majoritate a studenților nu cunosc cum este organizat catalogul de bibliotecă, cum să caute în acesta, cum sunt organizate colecțiile bibliotecii sau ce tehnici și strategii de căutare să folosească pentru a regăsi informațiile dorite în bazele de date on line.

Astfel, necesitatea de a căpăta anumite abilități în acest domeniu legat de Cultura informațională a devenit stringentă, mai ales în mediul universitar, unde activitățile care necesită cunoașterea anumitor strategii de cercetare sunt mult mai multe. O persoană abilitată din punctul de vedere al Culturii informației trebuie să fie capabilă să:

- recunoască cerința informațională, natura și gradul acesteia.
- să acceseze informația necesară în mod efectiv și eficient.
- să evalueze informația în mod critic și să fie capabil să o încorporeze în produsul final pe care îl creează.
- să clasifice, stocheze și să utilizeze manipulează informația.

- să fie capabil să aducă plus valoare produsului final prin crearea de noi cunoștințe.
- să recunoască importanța culturii informaționale în procesul de cercetare.

Având în vedere că e Learning-ul este tot mai prezent în mediul universitar românesc este necesar să se țină seama de faptul că acest proces este dependent de prezența resurselor electronice, de existența platformelor de e Learning și de existența unei biblioteci digitale care să ofere cursuri, acces la resurse și ghiduri de cercetare.

Integrarea resurselor electronice cu cele tradiționale este un alt aspect care trebuie avut în vedere, mai ales în ceea ce privește politica de achiziții care are la bază procesul de selecție. Acesta va fi gândit în sensul de a combina și compara sursele existente cu cele care se doresc a fi cumpărate. Un rol important îl are accesul integrat la toate resursele bibliotecii prin OPAC (prin cotă și prin link).

Datorită faptului că în prezent și în sistemul educațional ne confruntăm cu o criză financiară care conduce la numeroase constrângeri și achiziționarea de resurse electronice a devenit din ce în ce mai dificilă chiar și prin apartenența la un consorțiu creat special cu acest scop. Lipsa fondurilor conduce la degradarea infrastructurii, la demoralizarea personalului, la lipsa utilizatorilor și, în final, la marginalizarea bibliotecii. Totuși, ce se poate face în acest context:

- existența unor politici la nivel instituțional care să asigure bibliotecile că vor fi capabile să sprijine achiziția resurselor digitale
- asigurarea că resursele vor putea fi accesate o perioadă îndelungată
- promovarea utilizării resurselor electronice la nivelul universității
- a face parte din structurile de decizie
- campanie de obținere a fondurilor necesare
- îmbunătățirea canalelor de comunicare

Concluzii

După cum lesne se poate deduce, accesul la resursele electronice costă, este un proces complex iar biblioteca joacă un rol esențial în implementare și utilizare având însă nevoie fonduri, personal specializat și suportul autorității tutelare pentru a-și putea îndeplini rolul de intermediar informațional în societatea bazată pe cunoaștere.

Note și referințe bibliografice

- (1) Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action. [Online] [Accesat: 09.12.2013] Disponibil la: <http://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries-the-information-society-in-action>
- (2) Accesul la jurnalele științifice din America Latină.
- (3) BRUCE, Christine. The seven faces of Information Literacy. Adelaide Auslib Press, 1997, p. 21.
- (4) The Big Six Skills. [Online] [Accesat: 09.12.2013] Disponibil la: http://www.crlsresearchguide.org/Big_Six_Steps.asp
- (5) Complexitatea unui portal web oferă o prezență puternică și o mai bună poziționare pe Internet.
- (6) EISENBERG, M. B.; LOWE, C. A. & SPITZER. K. L. Information Literacy: Essential Skills for the Information Age. 2nd ed. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2004, passim.